

"ואני השתנית, נהייתי אדם אחר"
הורים ללהט"בים בעקבות היציאה מהארון של ילדם
ובעקבות הקשר שלהם עם ארגון תמיכה
מרלין בן-עמי

תקציר

מחקר זה עוסק בנרטיבים של הורים ללהט"בים בעקבות יציאת ילדם מהארון ובעקבות הזיקה שלהם לארגון תמיכה באמצעות בחינה של הטריאנגולציה בין תנועות חברתיות, רגשות ויחסים משפחתיים. מטרת המחקר הן לבחון את רגשותיהם, מחשבותיהם, יחסיהם עם המשפחה וזהותם של ההורים בעקבות יציאת ילדם מהארון; לבחון את תהליכי השינוי שהם עשו בהקשר זה בכוחות עצמם ובסיוע ארגון תמיכה ואת הפרקטיקות שסייעו לכך; ולבחון את התהליכים והפרקטיקות שבהם נעזרים ארגוני תמיכה כדי לסייע להורים. במחקר זה נבחנות חוויות חייהם של הורים ללהט"בים בכל תפקידיהם מנקודת המבט האישית שלהם, מבלי לשים במרכז רק את התפקיד ההורי. ההתמקדות במחקר הייתה בשלוש ספרות בחיי ההורים: הספרה הציבורית, הספרה המשפחתית והספרה האישית. ההורים הוזמנו להתבונן על תהליך חייהם, החל מהתבוננות על ילדותם בהקשר של העמדות המגדריות שעליהן הם התחנכו, התבוננות על ילדם ועל היחסים איתו טרם יציאתו מהארון, וכלה בהתבוננות על התקופה שבין יציאת ילדם מהארון למועד הריאיון. מחקר זה הוא מקרה בוחן בהקשר מקומי של מדינת ישראל של הורים ללהט"בים שבחרו להשתתף בקבוצת תמיכה של ארגון תהלי"ה (תמיכה להורים של לסביות, הומוסקסואלים ביסקסואלים וטרנסג'נדרים). המחקר מלמד על המשמעות הנרחבת שיש לתקופה שבה הורים ללהט"בים גדלו ולמרחב שבו הם חיו לגבי התפיסות, הרגשות והתגובות שלהם, ומראה כיצד שינויים בשיח החברתי על אודות להט"ב עשויים להוביל לתהליכי שינוי אישיים של ההורים.

המחקר הנוכחי נערך על רקע של שינויים מרחיקי לכת שחלו בשני העשורים האחרונים במצבם של להט"בים בחברה המערבית ובמדינת ישראל. שינויים אלו באו לידי ביטוי בהתמסדות, היטמעות ומיינסטרימיזציה של הקהילה הגאה. זאת לאחר שנים רבות שבהן להט"בים היו מודרים ומשוללי זכויות (נורדהיימר, 2016). אלא שלצד התמורות, להט"בים רבים במדינת ישראל עדיין חווים קשיים ולהט"בופוביה, וחלקם עדיין מצויים במצב פגיע, חווים רדיפה וסילוק מהבית (האגודה למען הלהט"ב בישראל, 2021). לכך מתייחס גם המחקר האקדמי, שתיאר תגובות שליליות ויחסים שליליים בין להט"בים להוריהם (Conley, 2009; Goodrich, 2011). בעשורים האחרונים, לאור תמורות בחברה המערבית ביחס כלפי להט"בים (A. Gross, 2013; J. M. L. Martin, 2016; Ryan et al., 2010; Savin-Williams, 2006).

המחקר הנוכחי נערך על רקע נתונים אלה ולאור מיעוט המחקר לגבי הורים ללהט"בים מנקודת מבטם של ההורים ולגבי ארגוני תמיכה עבורם במדינות שאינן במערב אירופה או בצפון אמריקה (Bertone & Pallotta-Chiarolli, 2014; Broad et al., 2004) ולאור החסר הרב במחקר שעוסק בהורים ללהט"בים ובתמיכה בהם במדינת ישראל (מזרחי 2001; שילה, 2007). במחקר עומק זה נבחנים רגשות, עמדות ויחסים עם המשפחה. נבחנים גם התהליכים שעברו הורים ללהט"בים בכוחות עצמם ובסיוע ארגון תמיכה וכן הפרקטיקות שבהן השתמש ארגון התמיכה כדי לסייע להורים.

המחקר מתבסס על גישת מחקר פנומנולוגית פרשנית שמטרתה הבנת התופעה מנקודת מבטם של הנחקרים (שקדי, 2003) בעזרת חשיפת סיפוריהם (צבר-בן יהושע, 2001) והתבוננות עליהם מפרספקטיבה שאיננה מהותנית, הדוגלת בריבוי זהויות. המחקר נשען על הגישה האיכותנית פמיניסטית שמטרתה לחולל שינוי חברתי, לחשוף יחסי כוח בחברה (Reinharz & Davidman, 1992) וכן למוסס יחסים היררכיים בעת ביצוע מחקר. כדי לדבוק בגישות מחקר אלה, כלי המחקר שנבחר הוא ראיונות עומק חצי מובנים, שנערכו עם הורים שהשתייכו בעבר או בעת עריכת הראיונות לארגון התמיכה תהל"ה.

ארגון תהל"ה הוקם בשנת 1989 ומאז ועד היום הוא ארגון התמיכה היחיד בארץ עבור כלל ההורים ללהט"בים. הארגון פועל כעמותה של הורים מתנדבים למען הורים כמותם ומפעיל קבוצות תמיכה עבור הורים ללהט"בים מהחברה היהודית במדינת ישראל. הוא הוקם בעקבות ארגון התמיכה PFLAG (<https://pflag.org>) שבארצות הברית, ופועל על פי עקרונותיו. הארגון מתנהל כתנועה לעזרה עצמית ולפיכך ניתן לנתח אותו בכלים של התאוריה של תנועות חברתיות חדשות.

הראיונות למחקר נערכו עם 41 הורים ללהט"בים מהמרכז ומהפריפריה של מדינת ישראל, שהשתייכו לאוכלוסייה היהודית, החילונית והדתית לאומית, ונחשפו לקשר עם ארגון התמיכה תהל"ה. במועדי הראיונות עשרים מההורים היו הורים פעילים בארגון תהל"ה ובעבר השתתפו בקבוצות תמיכה; 12 מההורים קיבלו תמיכה ושבעה היו בעבר בארגון. הרכב המרואיינים כלל 33 אימהות ושמונה אבות. זאת בשל מיעוט האבות שהשתתפו במפגשים של ארגון תהל"ה. במחקר זה נבדק ההקשר הטמפורלי המקומי אצל הורים אלה, שגדלו בשנות השישים עד שנות התשעים של המאה ה-20 במדינת ישראל. בתקופה זו להט"בים במדינת ישראל היו מודרים ומשוללי זכויות. ההורים שהתראיינו למחקר זה נחשפו לזהות הלהט"בית של ילדם בין סוף שנות התשעים של המאה ה-20 ועד מועד קיום הראיונות למחקר בשנים 2019–2020. בתקופה זו חלו תמורות ונוצרה פתיחות בתקשורת ובשיח הציבורי כלפי להט"בים, אך עדיין שררה להט"בופוביה בעקבות השפעת איסורים בשם הדת והיעדר הפרדת דת ממדינה.

הממצאים העיקריים במחקר זה מצביעים על יכולת הצמיחה ממשבר של הורים ללהט"בים ועל יכולת המעבר שלהם ממצב של להט"בופוביה לעבר מצב של להט"בופוביה לשעבר כתוצאה מתהליכים שהם יכול לעשות בכוחות עצמם ובסיוע ארגון תמיכה. המחקר מראה כי מעבר זה התרחש בעקבות תמורות במצבם של להט"בים ותמורות בשיח הישראלי בשני העשורים הראשונים של המאה ה-21 וכי הוא היה כרוך בתהליך טרנספורמטיבי רגשי, קוגניטיבי ומוסרי ארוך זמן. במחקר הנוכחי מתואר סיפור אופטימי של מעבר מהתחלה קשה לסוף טוב, מוצג איבוד השליטה על הארון ההורי, על רגשות, על היחסים עם המשפחה ועל הזהות. נוסף לכך המחקר מצביע על תחושה של היעדר מרחב בטוח וקשיים שנבעו מהשפעת הבניות חברתיות שלאורן ההורים גדלו ועל השפעת הסביבה הלהט"בופובית שממנה הם חששו.

לצד קשיים אלה, המחקר מצביע על נחישות ומאמצים של ההורים לגייס שליטה, למצוא מרחב בטוח בארגון תמיכה ולעבור תהליכים בכוחות עצמם ובסיוע ארגון התמיכה. במחקר מוצגים תהליכים של ניהול ושינוי רגשות, שינוי תפיסות ועמדות שלאורן ההורים גדלו, יציאה כנגד הבניות חברתיות, ניהול מאבקים, בעיקר אל מול המשפחה, ואקטיביזם אישי שיש עימו פועלות (agency). הפועלות של ההורים לא נעשית מתוך התנגדות או חתרנות, אלא באמצעות מאבק למען יצירת חיים טובים יותר לילדם, למען מיגור להט"בופוביה ולמען שינוי המציאות של להט"בים במדינת ישראל. במחקר זה מוצגת גם היכולת של ארגון תמיכה לסייע להורים ללהט"בים לנהל את רגשותיהם ולסלול להם את הדרך לתהליכי שינוי משמעותיים שעשויים לנחול

הצלחה גדולה יותר ככל שהלהט"בופוביה פוחתת, ומוצגות הפרקטיקות והאסטרטגיות שננקטו על ידי ארגון התמיכה לשם כך.

בעקבות הממצאים האמפיריים שעלו מהראיונות, מוצגים במחקר זה שני נושאים מרכזיים בחיי הורים ללהט"בים: מרחבים ותהליכי שינוי. הנושא הראשון, שעניינו מרחבים בחיי הורים ללהט"בים, בוחן בפרק הראשון בשער הממצאים האמפיריים את הארון של הורי להט"בים, ובפרק השני בשער הממצאים האמפיריים נבחן המרחב הבטוח שהורים ללהט"בים מצאו בקבוצת תמיכה. הנושא השני, שדן בתהליכי שינוי, מוצג בפרק השלישי של שער הממצאים האמפיריים בתיאור התהליך ההוליסטי, טרנספורמטיבי ורגשי שההורים עברו בכוחות עצמם ובסיוע ארגון תהלי"ה. נושא זה מוצג גם בפרק הרביעי בשער הממצאים האמפיריים, בתיאור תהליך השינוי בהיבט המוסרי שההורים עשו לתפיסתם, שלדבריהם גרם להם להיות אנשים טובים יותר ותרם לשיפור תחושת הערך העצמי שלהם שנפגעה בעקבות יציאת ילדם מהארון.

בפרק הראשון של שער הממצאים האמפיריים מומשג לראשונה הארון של הורי להט"בים כארון הורי. הארון שאליו נכנסים הורים ללהט"בים לא נחקר כלל בעבר, על אף שהארון של הורים ללהט"בים מתואר בספרות המחקרית כמרחב שפעמים רבות הורים ללהט"בים נכנסים אליו בעקבות יציאת ילדם מהארון בפניהם (Ben-Ari, 1995; Savin-Williams & Dubé, 1998; Savin-Williams, 2001), ולמרות שצוין שהוא שונה מהארון של ילדם (Broad, 2011). זאת בשונה מהמחקר הרב שיש על הארון שאליו נכנסים להט"בים. המחקר הנוכחי בוחן את הארון ההורי במשקפיים של שליטה ואיבוד שליטה, תוך התמקדות בהתמקמות של הורים ללהט"בים בארון, דהיינו בכניסה וביציאה מהארון, בפרקטיקות ובסיטואציות השונות שההורים חוו בארון ובהמשגת הארון ההורי. הפרק נשען על התאוריה הקווירית שעסקה בארון הלהט"בי, בעיקר על האפיסטמולוגיה של הארון של סדג'וויק (Sedgwick, 1990) ועל התאוריה שעסקה בארון בהקשר של מרחב (M. P. Brown, 2000). הטענה בפרק זה היא כי ההיבט המרכזי שמבנה ומכונן את הארון ההורי הוא דיאלקטיקה עדינה שבין היעדר שליטה לגיוס שליטה. הארון ההורי מוצג כתוצר של דיכוי עקיף וסמוי הנובע מהשליטה הסימבולית שנוצרה בעקבות להט"בופוביה שאפיינה את התקופה שבה ההורים גדלו ואת המרחב שבו הם חיו. הארון ההורי מתאפיין באי-ודאות בשל היותו תהליך אין-סופי תלוי זמן ומרחב. הארון ההורי מוצג כארון שאיננו בלעדי ופרטי להורים ובשל כך הוא לא מהווה בהכרח מרחב בטוח. לצד היעדר המרחב הבטוח והיעדר השליטה, הארון ההורי מתואר כמתאפיין בגיוס שליטה בעזרת ארגון התמיכה, היציאה מהארון תוארה כאקט משחרר והתהליך בארון התאפיין בכך שיש בו פוטנציאל לצמיחה אישית.

הפרק השני מבין פרקי הממצאים האמפיריים עוסק גם הוא במרחב ודן במרחב הבטוח שהורים ללהט"בים מצאו בקבוצת התמיכה. בספרות המחקר שדנה בהורים ללהט"בים נטען שבניגוד לטענה שבחברה הליברלית המערבית הבית נחשב כמרחב בטוח שמגן מפני המרחב הציבורי (Bell, 2010), עבור הורים ללהט"בים, לעיתים הבית איננו נתפס כמרחב בטוח (Johnson & Best, 2012). למרות היעדר מרחב בטוח בחיי הורים ללהט"בים, ספרות המחקר לא דנה בכך ואף לא עסקה במרחב שמוצאים הורים ללהט"בים בארגון תמיכה. לכן מחקר זה, שנשען על התאוריה לגבי מרחב בטוח להט"בי, מוסיף ובוחר לעומק את המרחב של הורים ללהט"בים בארגון תמיכה. מחקר זה ממשיג את המרחב שמוצאים הורים ללהט"בים בקבוצת התמיכה כמרחב בטוח אוקסימורני. זאת בעקבות חמשת זוגות המאפיינים שעלו מהניתוח ונמצאו כהכרחיים לשם שמירה על מרחב בטוח: סודיות לצד נראות מכבדת, כללים אחידים לצד גמישות, לגיטימציה לצד מסגור מחדש, שייכות לצד דיסקרטיות ופתיחות לצד גבולות. הטענה המרכזית היא שהמרחב שההורים ללהט"בים מצאו בארגון תהלי"ה בעקבות יציאת ילדם מהארון מתאפיין בהיותו מרחב שאמור להיות מרחב בטוח. אלא

שלעיתים התגלה קושי לשמור על כך עבור כל חברי הקבוצה בשל המאפיינים שיש בהם מן הניגודיות, שכן לצד כל מאפיין שנדרש לשם השגת מרחב בטוח, היה מאפיין מנוגד לו, שנדרש והיה הכרחי בו-זמנית כדי להבטיח מרחב בטוח.

בפרק השלישי שבשער הממצאים האמפיריים מוצג אחד משני תהליכי שינוי שעשו הורים ללהט"בים בעקבות יציאת ילדם מהארון והקשר עם ארגון תמיכה. בעוד שבספרות המחקר לא נבחנו כלל תהליכים שעשו הורים ללהט"בים, במחקר זה מוצג תהליך טרנספורמטיבי רגשי שהורים ללהט"בים עברו לאורך זמן והסיוע שארגון תמיכה יכול היה להציע להורים ללהט"בים בתהליכי שינוי רגשיים. העבודה מציגה את הפרקטיקות שבהן השתמשו ההורים לשם ניהול רגשות והאסטרטגיות שארגון התמיכה נעזר בהן כדי לסייע בתהליך הרגשי. בנושא זה המחקר נשען על התאוריה בנושא עבודה רגשית של הוכשילד (Hochschild, 1983) ועל התאוריה של שיר (Scheer, 2012), שטענה שרגש הוא פרקטיקה. במחקר תואר ניהול הרגשות שההורים ביצעו והמעבר מרגשות שליליים לרגשות של קבלה וגאווה, תוך שינוי בתובנות לגבי הבניות חברתיות. זאת ועוד, בפרק מוצגים שינויים בפרקטיקות, כמו מעבר מפרקטיקות של הימנעות לפרקטיקות של אקטיביזם שמטרתן מיגור הלהט"בופוביה ומוצגת השפעת רגש הקבלה על היחסים במשפחה ומאבק ההורים למען ילדם. הפרק הרביעי בשער הממצאים האמפיריים עוסק בתהליך נוסף שההורים עברו לתפיסתם – תהליך של שינוי בהקשר של מוסר, שבא לידי ביטוי בתהליך של טרנספורמציה בעמדות, בהתנהגויות ובעשייה, שהשתנו לתפיסת ההורים להיות טובים ומוסריים יותר. מוצג גם שינוי חיובי בתחושת הערך העצמי של הורים ללהט"בים באמצעות ההכרה שהם מקבלים מהחברה ובאמצעות הערכה עצמית וסימון גבול מוסרי. זאת בעקבות השינוי החיובי המוסרי שהם עברו לתפיסתם. המחקר נשען על תאוריות שונות בנושא מוסר בכלל (Levinas, 1981), ועל תאוריות פמיניסטיות בנושא מוסר בפרט (J. Butler, 2004a; Gilligan, 1993), וכן על התאוריה שעוסקת בגבולות מוסריים (Lamont & Molnár, 2002). בדיון המסכם מוצגת סינתזה בין ארבעת פרקי הממצאים האמפיריים, שהעלתה שתי תרומות נוספות לספרות המחקר. האחת קשורה לטריאנגולציה התאורטית (Denzin, 1978) בין תנועות חברתיות, רגשות ומשפחה – חיבור שעד כה רק מעט מחקרים דנו בו. במחקר זה מוצגת היכולת של ארגון תמיכה לסייע להורים ללהט"בים במציאת מרחב בטוח, בהתגברות על סוגיות שקשורות לארון ההורי ובניהול תהליכי שינוי שקשורים להיבטים רגשיים, קוגניטיביים ומוסריים. התרומה השנייה קשורה לזהותם של הורים ללהט"בים, שלטענתי, כפי שעולה ממחקר זה, משתנה בעקבות יציאת ילדם מהארון לזהות חדשה המומשגת במחקר זה כזהות היברידית ואוקסימורונית. הזהות החדשה מוצגת כמלאת ניגודים ונמצאת על הגבול שבין שני עולמות – ההטרסקסואלי והלהט"בי. כפי שמראה מחקר זה, הזהות של הורים ללהט"בים מתגבשת בעקבות התהליך הארוך שההורים בחרו לעשות בעזרת ארגון תהליך, תהליך של שינוי רגשות ועמדות שהוביל אותם להיות אקטיביסטים הלוחמים למען מיגור הלהט"בופוביה. עוד נטען במחקר זה שאפשר להסביר את התפתחותה של זהות חדשה היברידית ואוקסימורונית זו במדינת ישראל באמצעות הבנת המאפיינים הייחודיים למדינה – ערך המשפחה, חשיבות הילודה והיעדר הפרדה בין דת ומדינה – שהם סתירה וניגודיות ללהט"ביות.